

УДК 141.144:94

*Р.А.Горбань,
кандидат філософських наук,
в. о. професора КППДМ ЛНАМ*

ПЕРСОНАЛІСТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЧЕСЛАВОМ СТАНІСЛАВОМ БАРТНІКОМ

Сучасний світ не просто перебуває на зламі епох, а переживає докорінну зміну цивілізаційних парадигм, позначену глибокими кризовими явищами в усіх соціально-культурних сферах, це спричиняє песимістично забарвлені прогнози щодо історичного розвитку людства. Так, у контексті філософського осмислення закономірностей історичного процесу вже з другої чверті минулого століття почали з'являтися дефініції історії, які включають виразно негативні конотації в її визначеннях на кшталт «зіткнення цивілізацій» (С.Гантінгтон, 1992), «страху перед історією» (М.Еліаде, 1949), «футурошоку» (Е.Тоффлер, 1970), «кінця історії» (Ф.Фукуяма, 1992), «ілюзії кінця або припинення подій» (Ж.Бодріяр, 1992) і т. п. У цьому контексті найважливішим потребам сучасності відповідають філософські системи, здатні генерувати телеологічний погляд на історію, який відкриває перспективу позитивного розвитку змін у дійсності та дає людству впевненість у майбутньому. Персоналізм як система філософсько-релігійних поглядів створює можливість позитивно досліджувати історію, визнаючи в ній телос і виходячи з усвідомлення історичності особи.

Наш сучасник, польський філософ-персоналіст і католицький теолог Чеслав Станіслав Бартнік, розбудовуючи на філософсько-релігійних засадах протягом кількох десятиліть систему реалістичного універсального персоналізму, формулює в її межах власне розуміння історії безпосередньо зумовлене категорією особи. Оскільки в українській релігієзнавчій науці доробок Ч.С.Бартніка концептуально не розроблявся, ми маємо на меті з'ясувати головні аспекти у концепції історії польського персоналіста.

Персоналістичну інтерпретацію історії Ч.С.Бартнік пропонує у статті з відповідною назвою «Персоналістична концепція істо-

рії» (1973). У розумінні польського філософа, поняття «історія» містить два основні аспекти: об'єкта, який включає події, факти, ідеї; і суб'єкта, який пов'язаний зі ставленням, оцінкою та інтерпретацією історичних фактів і подій. У персоналістичному підході головним у трактуванні історії постає аспект суб'єкта, оскільки важливим є не те, що і як відбувалося, бо це тільки тло, а задля чого і що означало, яку вагомість і який сенс має. На думку Ч.С. Бартніка, найбільш адекватною категорією герменевтики історії слід вважати особу та будь-яке існування у фізичному значенні, оскільки саме існування надає реальності буттю. З цієї причини існування становить об'єкт історії та розглядається передусім. Таким чином постає завдання дослідження й інтерпретування дійсності персональної екзистенції, а історія стає пізнанням екзистенції завдяки екзистенції людини – людиною, особи – особою. Живучи, діючи, творячи, людина стає істориком власної особи, формує свою історію, саму себе. Цей процес набуває вигляду автоісторії [8, 137].

Розробляючи в подальших філософсько-теологічних працях персоналістичну концепцію історії, польський учений у трактаті «Христос як сенс історії» (1987) подає більш глибоке розуміння та тлумачення історії як явища. Він формулює думку про те, що в аспекті об'єкта історія означає процес здійснення, творення, безнастанний генезис як усього буття в цілому, так і окремих його проявів, але у співвіднесенні до особи, у межах конкретних і всеосяжних. Натомість в аспекті суб'єкта історія постає як універсальна наука, яка не обмежується тільки засвідченими емпіричними фактами, які відбувалися чи відбуваються в різних середовищах, а сягає внутрішніх, глибинних явищ дійсності, насамперед буття особи. Важливо, щоб це внутрішнє пізнання відбувалося в реальний спосіб і проявлялося за посередництвом самого персонального буття за допомогою слів, слідів існування чи інших знаків [1, 33].

Історія, у визначенні Ч.С. Бартніка, – це особлива дійсність, що безперервно постає в новому прояві перед кожною людиною, яка хоче її пізнавати та пізнає. Тому історичне пізнання має персональний характер як дійсність, що «дозріває» у свідомості та самоусвідомленні людської особи. Оскільки людина пізнає цілим своїм особовим єством, тобто не лише через досвід, що відображає дійсність у її зовнішніх зв'язках, доступних живому спогляданню, а й

духовно, то історичне пізнання має не лише емпіричний, а й надприродний характер. Польський філософ стверджує, що в процесі історичного пізнання «людина може охопити всю дійсність – і природну, і надприродну – в її історичному здійсненні та реальності» [8, 142]. На переконання Ч.С.Бартніка, саме особова сутність людини надає їй змогу пізнавати, розуміти й тлумачити обидва виміри буття – природний і надприродний.

Як католицький філософ і теолог Ч.С. Бартнік робить принципове для його системи філософсько-релігійних поглядів зауваження про те, що історія становить персональну категорію також з огляду на головних діючих осіб – Бога і людину. У трактаті «Теологічна методологія» (1998) він стверджує, що оскільки історію творять Бог і людина, то історичність та історія – це завжди персональна дійсність і реалізується вона незмінно в якійсь особі. Особа виступає суб'єктом історичного процесу, а решта: місце, час, матерія – об'єктами історії. Хоча особа передусім є суб'єктом, тим, хто формує та творить історію, впливає на її процеси та визначає хід подій, однак певною мірою особа теж виявляється об'єктом історії. Таким чином особа розглядається польським ученим як «схема» і «категорія історії» [5, 304]. На цій підставі історія постає як сила, яка формує найвищого рівня персоналістичну категорію. Історію не слід трактувати як сукупність фактів і критичне їх дослідження, адже вона набуває обрисів і стає зрозумілою тільки в категоріях особи. Історія сполучає прості і складні факти, індивідуальні і суспільні, матеріальні і духовні, з'єднуючи в ціле пізнання, інтерпретації, зовнішні дії, слова, долі, екзистенції – усе, що «знаходить свій особливий зміст, сенс, наповненість, єдність і цілісність у категорії особи» [5, 304].

У статті «Історичне мислення в теології» (1976) Ч.С.Бартнік висловив думку, що в такому значенні історія постає ще й як антропологічна наука, спосіб розуміння явищ у конкретних історичних особах. При цьому всі факти, події й явища, які спостерігає та зауважує людина, стають знаками особового буття дійсності, зокрема самої людини. Ці знаки творять певну систему символів, мову спілкування Бога і людини. Йдеться про «історію спілкування та відносин Бога і людини, які творять історію» [6, 92]. Вона також є реальною історією цих відносин і взаємин між людськими

особами, тобто суспільства. Історія як наука не оперує категоріями ймовірності, а знаходить, прочитує й інтерпретує реальні факти, явища, події, реальних осіб і формує систему персональних знаків і відносин, прагнучи задіяти всю структуру людської особи, щоб створити умови спілкування з іншими особами, прочитати ці знаки та зуміти правильно їх інтерпретувати. Усе це спирається на об'єктивну реальність, тому, маючи її за відправну точку, історія як наука спрямована на об'єктивність. Оскільки у світлі категорії особи застосовуються і використовуються різні елементи персонального пізнання, то Ч.С. Бартнік пропонує розглядати історію саме в цій категорії, доповнити її та підкреслити центральне місце в дослідженні й трактуванні історичного процесу.

Людина, будучи об'єктивним центром світу, може пізнавати історію і стає ключем до розуміння її структури. З огляду на це історія повинна базуватись на зв'язку зовнішньої, об'єктної сфери з внутрішньою, суб'єктною. На переконання Ч.С. Бартніка, персоналістичне визначення історії має об'єднати в цілість об'єктивне і суб'єктивне, які зазвичай розмежовуються та протиставляються одне одному. У традиційному підході до історії бракує комплексного підходу, адже до уваги береться лише зовнішньо матеріальна діяльність людини. В еволюціоністично-персоналістичній концепції особа вважається основою побудови об'єктивно-суб'єктивної науки. Людство, вдивляючись у свою особову структуру, може пізнати сенс історії, і навпаки – вдивляючись у цілість історії, відкриває істотні риси своєї структури. В обох випадках значну роль відіграє суб'єктивність (властивості, вміння, задатки особи), яка поєднуючись зі свідомістю, дає змогу відкрити певну реальність в універсальній історії. Відтак дійсність постає впорядкованою, гармонійно вписаною в оточення людської особи, людина починає краще зауважувати, пізнавати та розуміти. З погляду об'єктивно-суб'єктивної специфіки людина постає як найвища норма та свідок істини. У статті «Особовий сенс сучасної історії» (1982) Ч.С. Бартнік однозначно стверджує, що абсолютний сенс історії безпосередньо пов'язаний з категорією «особи» і «повинен бути об'єктивним, суб'єктивним, індивідуальним, суспільним, а в підсумку – персональним» [7, 9].

Розглядаючи сенс історії польський філософ бере до уваги три її основні площини: індивідуальну, суспільну та загальну, яка стосується

всього світу. Перша включає факти, події, досвід, процеси життєвої екзистенції окремої особи. Сенс історії в цьому випадку – це щось інше, ніж сенс життя, оскільки стосується сфери подій і дій. Сенс історії в індивідуальному вимірі досить складно встановити, оскільки він вбудований в історією спільноти і тісно пов'язаний із системою цінностей суспільства та сенсом діянь спільноти: сім'ї, родини, народу. Надає його людині особове буття та буття суб'єктом, причому активним, дієвим, динамічним, який творить, впливає, визначає, пізнає, формує. Сенс індивідуальний і суспільний є взаємно зумовленими. Суспільство у своїй спрямованості до повноти реалізації свого особового спільнотного буття повинно сприяти реалізації повноти особового буття кожного члена суспільства. У зв'язку з цим, за словами Ч.С.Бартніка, «розвивається та твориться більш глобальний сенс усієї історії, відчуття процесів, змін, екзистенції, спрямування на майбутнє» [7, 10]. У статті «Реальність особового сенсу історії» (1981) філософ обстоює думку про те, що індивідуальний і суспільний формують універсальний сенс історії [11]. У «Пролегоменах до обговорення сенсу історичного» (1979) польський персоналіст стверджує, що людська особа, від першої миті свого існування, перебуваючи на шляху осягнення сенсу власної історії як макроісторії, так і мегаісторії, виступає основною засадою історичного сенсу, тому «історія постає як діяння людини і суспільства в межах усієї дійсності» [10, 27].

У дохристиянських концепціях історії людина не мала історичного характеру, лише християнство сформувало ідею лінійної історії, довшеної і цілеспрямованої, сповненої надії, оптимізму та сенсу, яка має чітко окреслений початок і кінець. У публікації 1980 року «Історичність людини з персоналістичного погляду» Ч.С.Бартнік зазначає, що «часопростір, створений Богом водночас зі світом, являє об'єктивний вимір подій, реалізації, здійснення, вдосконалення людської особи та всієї дійсності» [3, 9]. На думку філософа, основу історичної реальності людини становить її особове буття, створення її за подобою Бога, який є Особою, що відзначається існуванням, буттям, дією, активністю. Це творить особову структуру людини і надає реальності людському буттю. Таким чином, у персоналістичній концепції польського мислителя особа постає як основний принцип та інтегруюча засада універсальної

історії світу і людства.

У християнстві історія має христоцентричну структуру, оскільки в центрі світу та життя кожної людини стоїть Христос, який прийшов у світ від Отця, здійснив у ньому людську й Божу історію та повернувся до Отця, збагачений людським еством і земною історією. Ісус зробив історію людини своєю історією, втілившись у ній як Божественна норма і форма. Він визначив схему історії: подібно Христу, кожна людина походить від Бога, прямує далі світом, його земною історією та в кінці повертається до Отця. Людина має свій початок у народженні та свій кінець через входження в Царство Небесне, яке співзвучне спасінню. Історія Христа й історія людини тісно пов'язані та проходять тим самим шляхом. Універсальна історія не була б реальною і не мала б сенсу, якби не було Христа – її центру й сенсу. Польський дослідник М.Ковальчик зауважує, що для Ч.С.Бартніка історична людина як особа не може бути цілком зрозумілою без віднесення до Христа та Бога, тому католицький персоналіст розглядає Ісуса Христа як принцип руху людини в її особовому бутті вперед, принцип розвитку особи та її вдосконалення [15, 184].

У праці «Історія філософії» (2000) Ч.С. Бартнік зазначає, що більшість філософських напрямів не бачать реальності історії, тимчасом у самій філософії слід спостерегти історичну онтологію, тобто історичне буття на основі існування як фундаменту реальності. Історія – це не лише час і простір як основні координати дійсності, не самі події, а динаміка існування та внутрішня, спрямована на особу, структура дійсності. Польський персоналіст стверджує: «Історія і особа – це дві структури існування, які взаємно зумовлюються та доповнюються, а водночас дві категорії, зрозумілі тільки завдяки одна одній» [2, 553]. Особа є і, водночас, постійно розвиваючись, стає собою, тобто особа – це динамічний процес. Немає історії без особи, як немає особи без історичних секвенцій. Цей взаємозв'язок поглиблює те, що історія означає як дійсність в аспекті об'єкта (те, що стається), так і дійсність в аспекті суб'єкта (всю людську особовість) в її здійсненні та розвитку. Звідси «історичне» – це те, що особове, діяння особи в індивідуальному та спільнотному вимірах. Дійсність стає собою завдяки динаміці існування, секвенції подій, розумним діям і набуттю сенсу завдяки особі.

Залежно від особового суб'єкта Ч.С.Бартнік розрізняє чотири сфери історії: мікроісторія – те, що «відбувається в межах внутрішнього світу індивідуальної особи»; макроісторія – те, що «відбувається в рамках спільноти (спільнотної особи)»; мегаісторія – «діяння всього людства»; паністорія – діяння всього всесвіту та всієї дійсності [2, 553]. Усі сфери разом творять омегальний світ і його історію.

Теологія історії послуговується поняттями й концепціями філософії, теології та загальнонародської думки, натомість Ч.С.Бартнік пропонує творити й творить персоналістичну теологію історії, яка займається істотою, розвитком і сенсом дочасної екзистенції людини в її особовому бутті. У статті «Персоналістична теологія історії» (1964) він зазначає: «Тому не використовуються і не творяться тут якісь нові, особливі терміни чи поняття – вони базуються на нових принципах систематизації та інтерпретації історичного буття, процесу» [9, 285]. На переконання польського персоналіста, християнська концепція історії принципово відрізняється від поганських концепцій і значною мірою від іудейської, оскільки має христоцентричну і персоналістичну структуру та найбільше з-поміж усіх підкреслює сенсовість історії, яка остаточно має трансцендентний характер. Філософ зауважує: «Час історії в християнському розумінні як для індивіда, так і для всього людства, можна позначити прямою лінією, яка має конкретний початок (створення) та добігає «вічності» в пункті остаточного приходу Христа» [9, 287]. Ч.С.Бартнік припускає, що час має неабсолютний і непервинний характер, а є функцією, властивістю буття, яке не вважається самим існуванням. Тому поняття «часове» – це властивість творіння, яке належить до того, що позначене часом, знаходиться у ньому, живе, діє. Те, що мало місце в історії, було приготуванням, а майбутнє є здійсненням, реалізацією. Тому час, на переконання польського мислителя, відзначається рисами творчості та послідовності.

Християнство ніколи не прив'язувало історію виключно до космосу, природи чи суспільства як первинної категорії, що спостерігалось в інших системах, оскільки в його релігійному вченні уся позаперсональна дійсність відіграє важливу, але не головну роль, вона набуває особливого значення в діалозі людини з Богом, але завжди є другорядною в універсальному підході до питання історії. Уся позаперсональна дійсність розглядається в історичній

перспективі у співвіднесенні з людиною. Найбільші зміни, розвиток, поступ у історичному процесі передусім стосуються людської особи чи спільноти осіб. Як підтверджує розвиток людства, весь історичний процес носить тривалий і цілісний характер. Пізнання, всі справи, вчинки, ідеї, креативна діяльність кожної людини зокрема творять внутрішньо зв'язану, цілеспрямовану цілість, що дає змогу говорити про цілісність історії та наявність у ній телосу. Як зауважує польський дослідник К.Гузовський, на підставі цього Ч.С.Бартнік розглядає персоналістичну цілісність історії, яка полягає в єдності індивідуальних історій окремих осіб, кожна з цих історій завжди перебуває у співвіднесенні до головної мети всієї, універсальної історії [14, 6]. Зазначений процес, як його розуміє Ч.С. Бартнік, не тяжіє у фаталістичний спосіб над людиною, а лише слугує середовищем розвитку людської особи й остаточно формується завдяки спільній дії Божої і людської волі.

У фундаментальній праці «Геологія історії» (1999) католицький персоналіст наполягає на тому, що історичний процес відбувається у площині існування людської особи, зумовленого зв'язками-відношеннями (*relatio*), основою яких виступає Бог як самодостатня у своєму існуванні Особа, істина і добро. Тому історичну реалізацію людини та її здійснення як особи в християнстві визначають як обожнення людини. У площині творіння це означає трансформацію дочасного у вічне, людського в божественне, малого у велике. Ч.С.Бартнік підкреслює: «Існує однакова історична сенсовість кожної людини, кожний має своє персональне місце в універсальному задумі Бога, однакові можливості здійснення своєї історичної місії, однаковий доступ до центру й остаточної мети історії, як і можливість усе це відкинути та заперечити» [12, 93]. На думку польського філософа, подібно до того, як Христос став тим, хто поєднав усі фрагменти, окремі події, факти історії в єдину цілість, надаючи їм спрямованості та сенсу, так і кожна людська особа об'єднує всю історичність у своєму особовому бутті, надаючи цілеспрямованості та динамізму. Польський богослов і релігієзнавець М.Русецький у контексті дослідження проблематики персоналізму, зокрема теологічного доробку Ч.С. Бартніка, зазначає, що в християнській концепції історія не обмежується тільки іманентним світом і видимою дійсністю, їй надається трансцендентний

характер, оскільки мета людського існування спрямована на майбутнє, досконале, повне, понадчасове існування та буття [16, 261].

Маємо зауважити, запропоноване християнством розуміння історичного поступу доповнює попередні концепції, відкриваючи в історичному процесі його сенс і значення, завдяки появі Христа, який персоналізує всю історію своєю Особою. Поряд з цим для формування пізнання історії та можливості тлумачення її зовнішньої й внутрішньої суті і значення не обов'язкове Боже об'явлення. Як відзначає Ч.С. Бартнік у статті «Історичність особи» (2001), історія сама по собі становить істотний вимір людини і може бути пізнаною у своїх «мікроплощинах чи мікромоделях типів і архетипів», християнське ж об'явлення, дане Богом, і подія Христа «становлять лише допомогу в повному зрозумінні історії та належної її інтерпретації» [4, 47].

У статті «Теологія історіософії» (2001) йдеться про те, що глибинне, внутрішнє значення історичного процесу відкривається тільки в надприродній, трансцендентній площині, оскільки, здійснюючись реально, в онтологічний спосіб, історія охоплює все буття, всі його виміри. Християнське об'явлення, трактуючи універсальну історію як одну єдину неповторну дійсність, спрямовану на певну мету, приймає також ідею здійснення подій лише раз. Усі події знаходять своє звершення в абсолютному кінці, метою якого є Бог, який, власне, і становить своєрідний фінальний пункт – Омегу. Про кінець світу і кінець історії відомо не лише з християнського об'явлення. Ідея кінця виникала в різних релігійних і філософських ученнях, про це щораз частіше говорить наука. Але, на переконання Ч.С. Бартніка, основні правила тлумачення діянь повинні мати історичний і персоналістичний характер, оскільки «Бог управляє світом і його історією за допомогою не фізичних законів, а персоналістичних, закорінених в особі» [13, 125]. Джерелом історії виступає Бог, який конкретизує її в особливий спосіб у Сині, а також у кожній людській особі. Християнська концепція історії побудована на структурі особи, передусім на особі Христа як Бога і Людини. Ісус Христос у цьому плані – це Історія Бога і Бог Історії. Бог дає онтологічну основу людським діям і запрошує до конкретних дій. Людина має здатність відповісти на цей крок Бога своїм вільним єством. Згідно з персоналістичною концепцією, історія світу у

двох її вимірах постає як підтвердження ідеї Бога, погодження з Ним або ж заперечення. Дія Бога і дія людини творять нові ситуації, події, історію. За словами польського філософа, «кожен крок, кожен поклик Бога переносить людину на новий етап, новий рівень, у нову епоху, новий, більш досконалий стан» [13, 125].

У персоналістичній інтерпретації Ч.С. Бартніка історія постає як діалог двох осіб, людини і Бога – двох воль, які її формують і творять. Тому у своїй остаточній сповненості та суті історія має особовий характер реалізації позитивних зв'язків-відношень (*relatio*) між людськими особами (горизонтальна площина) та між створеними особами і Особами Божими (вертикальна площина). Спільнота стає тим середовищем і засобом, що дає можливість кожній індивідуальній особі формувати та здійснювати ці зв'язки. Тому, на думку польського філософа, у християнському вченні сенсом історії є духовно-моральне вдосконалення людини, а саме – «формування свого найглибшого особового світу» [1, 349]. Але це можливе тільки у Христі, який надає людській особі сили в її особистій історії за допомогою вдосконалення свого єства прямувати до повноти особового буття у Христі.

Очевидно, що у філософсько-релігійній інтерпретації Ч.С. Бартніка історія є силою, яка формує вищого рівня персоналістичну категорію. Бартнікове визначення історії включає два аспекти: об'єкта, де історія виступає як безнастанний генезис буття, і суб'єкта, де історія постає як універсальна наука, яка сягає глибинних явищ буття особи. Польський персоналіст розглядає історичний процес як динаміку існування та внутрішню, спрямовану на особу, структуру дійсності. У його розумінні особа виступає своєрідною схемою і категорією історії, а історія – універсальною моделлю існування особи. Таким чином, історія і особа розглядаються мислителем як дві структури існування, які взаємно зумовлюють і доповнюють одна одну, і водночас як дві категорії, зміст яких можна розкрити лише через їх співвіднесення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Bartnik Cz. St.* Chrystus jako sens historii / Czesław Stanisław Bartnik. – Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1987. – 355 s.
2. *Bartnik Cz. St.* Historia filozofii / Czesław Stanisław Bartnik. – Wyd. 2. – Lublin: Gaudium, 2001. – 596 s.
3. *Bartnik Cz. St.* Historyczność człowieka w ujęciu personalistycznym / Czesław Stanisław Bartnik // Roczniki Teologiczno-kanoniczne. – 1980. – № 27. – Z. 2. – S. 5–17.
4. *Bartnik Cz. St.* Historyczność osoby / Czesław Stanisław Bartnik // *Osoba i historia: Szkice z filozofii historii* / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2001. – S. 44–50.
5. *Bartnik Cz. St.* Metodologia teologiczna / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: nakł. autora, 1998. – 512 s.
6. *Bartnik Cz. St.* Myślenie historyczne w teologii / Czesław Stanisław Bartnik // *Zeszyty Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*. – 1976. – № 19. – S. 91–93.
7. *Bartnik Cz. St.* Osobowy sens historii współczesnej / Czesław Stanisław Bartnik // *Chrześcijanin w świecie*. – 1982. – № 3. – S. 9–16.
8. *Bartnik Cz. St.* Personalistyczna koncepcja historii / Czesław Stanisław Bartnik // *Biuletyn Towarzystwa Przyjaciół Teologii i Filozofii Chrześcijańskiej* – 1973. – № 4. – S. 137–143.
9. *Bartnik Cz. St.* Personalistyczna teologia historii // *Pod tchnieniem Ducha Świętego. Współczesna myśl teologiczna* / red. ks. M. Finke. – Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 1964. – S. 283–298.
10. *Bartnik Cz. St.* Prolegomena do dyskusji nad sensem dziejów / Czesław Stanisław Bartnik // *Studia Filozoficzne*. – 1979. – № 3. – S. 23–31.
11. *Bartnik Cz. St.* Realność personalnego sensu historii / Czesław Stanisław Bartnik // *Studia Filozoficzne*. – 1981. – № 7–8. – S. 3–9.
12. *Bartnik Cz. St.* Teologia historii / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 1999. – 536 s.
13. *Bartnik Cz. St.* Teologia historiozofii / Czesław Stanisław Bartnik // *Osoba i historia: Szkice z filozofii historii* / Czesław Stanisław Bartnik. – Lublin: Standruk, 2001. – S. 124–125.
14. *Guzowski K.* Historia personalistyczna / K. Guzowski // *Zamojski Kwartalnik Kulturalny*. – 2001. – № 3–4. – S. 2–6.
15. *Kowalczyk M.* Człowiek jako historia / M. Kowalczyk // *Bartnik Cz. St. Apologetyka personalistyczna*. – Lublin: Standruk, 2004. – S. 181–185.
16. *Rusecki M.* Zagadnienie personalizmu w pracach badawczych wydziału teologii KUL (1968–1993) / M. Rusecki // *Roczniki Teologiczne*. – 1996. – № 43. – Z. 4. – S. 249–263.

Горбань Р.А. Персоналістичне визначення історії Чеславом Станіславом Бартніком.

У статті розглядається філософсько-релігійна концепція історичного процесу польського філософа-персоналіста і теолога Ч.С.Бартніка та окреслюється його визначення історії. З'ясовано, що в персоналістичній інтерпретації філософа, історія постає як діалог двох осіб, людини і Бога, воля яких її формує і творить. Польський персоналіст розглядає історичний процес як динаміку існування та внутрішню, спрямовану на особу, структуру дійсності. У його розумінні особа виступає схемою і категорією історії, а історія – універсальною моделлю існування особи. Сенс історії розглядається мислителем у трьох площинах: індивідуальній, суспільній і універсальній. Індивідуальний та суспільний є взаємо зумовленими і формують універсальний сенс історії.

Ключові слова: персоналізм, історія, особа, суб'єкт, об'єкт, Бог, людина, буття.

Gorban R. Personalistic Definition of History by Czeslaw Stanislaw Bartnik

In this article, the author provides insight into philosophical and religious concept of the historical process of Czeslaw Stanislaw Bartnik, a Polish philosopher-personalist and theologian, and demonstrates the way he defines history. History, as interpreted by the philosopher in a personalistic aspect, is a dialogue between two personalities, a man and God, whose wills form and create it. The Polish personalist considers historical process as the dynamics of existence and inward structure, aimed at the personality. He believes that a personality is a scheme and category of history, and history is a universal model of human existence. The thinker observes the crux of history in three planes: individual, social and universal. Individual and social ones are interdependent and form a universal essence of history.

Key words: personalism, history, personality, subject, object, God, man, existence.